

בְּאֵלֶּהִם נַעֲשֶׂה-חֵלִל וְהוּא יָבוֹס צָרֵינוּ:

הַיָּרֵשִׁים לְשׁוֹנִיִּים דְּבָרִים פֶּה

דְּקֹדֵקִי קְרִיאָה בְּפִרְשֵׁת דְּבָרִים וּבִהְפֹּטְרָה וּבִרְאִשׁוֹן שֶׁל וְאַתְחַנֵּן וּבִמְגִילַת אֵיכָה וּקְרִיאֹת תְּשׁוּעָה
בְּאֵב וְהִפְטֹרוֹתָיו

א יא עליית שני

א יב אֵיכָה אֶשָּׂא לְבָדִי...: בַּהֲרֵבָה קִהִּילוֹת נוֹהֲגִים לִקְרֹא פֶסוּק זֶה בְּטַעֲמֵי מְגִילַת אֵיכָה. בְּמִנְהַג אֲשֶׁכֶּנּוּ הַמַּעֲרָבִי
קוֹרְאִים בְּנִיגוֹן רָגִיל.

טָרְחָכֶם: הַטִּי"ת בְּקִמְצָה קֶטַן.

וּמִשְׁאַכֶּם: הַטִּי"ן בִּפְתַח וּדְגוּשָׁה

א יג הָבֹ: הַטַּעַם בְּבִי"ת מְלָרַע

א טז וְשִׁפְטָתָם: הַטִּי"ת בְּשׁוּוֹא נַח עַל אֵף הַקּוֹשִׁי

א כב עליית שלישי

וַיַּחֲפְרוּ-לָנוּ... וַיֵּשְׁבוּ: וְאִ"ו הַחִיבוּר בְּשׁוּוֹא נַע. נַעֲלָה-בָּהּ: הַעֲמֵדָה קְלָה בְּנִי"ן לְמִנוּעַ הַבְּלַעַת הַעִי"ן הַחֲטוּפָה וְדִגֵּשׁ
חִזָּק בְּבִי"ת מְדִין דְּחִיק

א כח אָנָּה: בְּמִלְרַע, אֵין לְבִטָּא דִּגֵּשׁ בְּנִי"ן

א כט וְלֹא-תִירָאוּ: גַּעִיָּה בְּתִי"ו וְהִרִ"שׁ אַחֲרֶיהָ בְּשׁוּוֹא נַע

א לג לַחֲנֻתָּכֶם: גַּעִיָּה בְּנִי"ן וְהִתִּי"ו בְּשׁוּוֹא נַע, בְּדוּמָה בַּהֲמִשָּׁךְ הַפֶּסוּק לִרְאֵתְכֶם.

וּבָעֲנָן: הַעֲמֵדָה קְלָה בְּבִי"ת לְהַדְגִּישׁ הַסְּגוּל הַמּוֹרָה עַל מִיּוּדַע

א לו דֶּרֶךְ-בָּהּ: גַּעִיָּה בְּדִל"ת

א לז לֹא-תִבָּא שָׁם: הַטַּעַם בְּבִי"ת וְלֹא נִסּוּג בְּנִיגוּד לְפֶסוּק הַבֹּא

א לח יֵבֵא שָׁמָּה: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִי"ד

א לט עליית רביעי

א מד עַד-חֶרְמָה: הַחִי"ת בְּקִמְצָה קֶטַן

ב א וְנָסַב: הַסִּמ"ך בְּקִמְצָה קֶטַן

ב ב עליית חמישי

ב ד וַיִּירָאוּ: וְאִ"ו הַחִיבוּר בְּשׁוּוֹא נַע, הִי"ד בַּחֲרִיק מֵלֵא וְהִרִ"שׁ בְּשׁוּוֹא נַע

ב ה אֶל-תִּתְּנֶנּוּ בָּם: בְּמִלְרַע, אֵין כָּאן נִסּוּג אַחֲרֵי כְּבֻרָן וְדוּמִיָּה. עַד מְדִרְךָ כֶּף-רָגֶל: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת עַד

ב ו וְגַם-מֵיָם: יֵשׁ לְהִיזָהָר לֹא לְהַדְבִּיק אֶת הַתִּיבּוֹת עַל אֵף שֶׁהֵן מוֹקְפוֹת

ב ז בִּרְכָּךְ: גַּעִיָּה בְּבִי"ת וְהִכ"ף הָרֵאשׁוֹנָה, לְמִרּוֹת הַקּוֹשִׁי, בְּשׁוּוֹא נַח

ב י יֵשְׁבוּ בָּהּ: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִי"ד. כְּעֵנָקִים: הִכ"ף קְמוּצָה וְכֵן בְּפֶסוּק הַבֹּא וּבְפֶסוּק כֹּא²

¹ כִּי אִזְ הַמִּילָה מְקַבֵּלַת מִשְׁמַעוֹת שֶׁל תַּחֲנוּנִים

² קוֹרְאִים בִּפְתַח מִשְׁבָּשִׁים בְּשִׁינוּי מִשְׁמַעוֹת לְמַבְחִינִים בֵּין קִמְצָה לְפִתְחָה. לְגִירְסַת הַפְּתַח אֵין עַל מָה לְסַמּוֹךְ, אֵין לְשִׁיבוֹשׁ
זֶה מְקוֹר חוּץ מִדְּפּוּס וְנִצִּיָּה הַלְקוּי!

ב טו הִיִּתָּה פָּם: טעם נסוג אחר לה"א הראשונה ודגש חזק בל"ת מדין אתי מרחיק

ב כ יִשְׁבוּ-בָהּ: געיה ביר"ד

ב כד קומו סָעו: הסמ"ך דגושה³. מִלֶּד-חֲשָׁבוֹן: למי שלא מקפיד להבחין בין כ"ף רפויה לחי"ת עליו להיזהר לא להבליע האחת שבסוף התיבה הראשונה בתוך השנייה שבתחילת התיבה השנייה

ב כה וְחָלוּ: במלרע

ב כח רַק אֶעֱבְרָה בְּרַגְלִי: טעם טפחא בתיבת רַק, העי"ן בתיבת אֶעֱבְרָה בשווא נח

ב כט עָשׂוּ-לִי: געיה בעי"ן. אֶעֱבֹר: העמדה קלה באל"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

ב לא עליית ששי

ב לב יִהְיֶה: היר"ד קמוצה והה"א אחריה בשווא נח

ב לד מָתָם: המ"ם בשוא, הקורא בצירי משנה משמעות⁴. כן הדבר גם ב-ג ו

ג ה הַפְּרִזִּי: הרי"ש בקמץ לא בחירק

ג ט שְׂרִין: שי"ן שמאלית

ג יא עָרְשׁוֹ עָרֵשׁ: שי"ן שמאלית

ג יב לְרֹאשׁוֹנִי: האל"ף אינה נשמעת, יש לקרוא כאילו כתוב 'לרובני', וכן בהמשך ובכל מקום

ג יג הַמְנַשֶּׁה: החטף במ"ם מראה שהמ"ם בשוא נע⁵

ג טו עליית שביעי

ג יז וְהָעֲרֵבָה וְהִירְדֵּן וְגַבֵּל: טעם טפחא בתיבת וְהָעֲרֵבָה

ג כ מפטיר

ג כא צִוִּיתִי: אין לבטא בשום אופן את היר"ד שלאחר הוא"ו. עם זאת הו"ו בצירי ולא בחירק

הפטר דברים ישעיהו א א-כז:

בקהילות אשכנז המערבי נוהגים לקרוא את הפטרת 'חזון ישעיהו' בניגון איכה חוץ מפסוקי נחמה כד-סוף. בקהילות אחרות קוראים את הפסוק הראשון בניגון הפטרה רגיל, וכן פסוקים טז-יט, וכד-סוף.

ב פִּשְׁעוּ בִי: טעם נסוג אחר לפ"א

ה לַחֲלִי: למ"ד ראשונה בקמץ רחב הטעם בלמ"ד השנייה, מלרע

ו לֹא-זָרוּ: במלעיל

ז כָּמֶה־פָּכַת: הה"א בשווא נח, יש לבטא אותה כאילו היא במפיק

טו וּבְפִרְשָׁם: שי"ן שמאלית.

אֶעֱלִים: העי"ן בשוא נח לא בחטף

טז הִזְכֵּנוּ: מלרע, הטעם בכ"ף. מַעֲלִיכֶם: הלמ"ד הראשונה בשווא נח על אף הקושי

³ דומה לבראשית יט יד ושמות יב לא ועוד

⁴ בצירי: אנשים שנפטרו, ובשווא – בני אדם

⁵ כן הוא בכ"י וכן הוא בכא"צ במקומות שנשמר. החטף פתח אינו אלא על מנת להורות על קריאת השווא הנע.

יח לְכוּ-נָא וְנוֹכַחְתָּה: תיבה ראשונה מוטעמת בתביר יֶאֱדִימוֹ: האל"ף בשווא נח והדל"ת בדגש קל

א כא כאן מתחילה ההפטרה אצל התימנים

כב סָבְאָד: הסמ"ך בקמץ קטן

כג שְׂרִיד: שי"ן שמאלית

כד ועד הסוף במנגינת הפטרה רגילה

כה אָבִיר: הב"ת רפויה ללא דגש

כו יִקְרָא לָךְ: טעם נסוג אחור לקו"ף

כז צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט... במנהג אשכנז המערבי הקהל מקדים את המפטיר בקריאת פסוק זה בקול

התימנים ממשיכים עד סוף הפרק

ל וְכִגְגָּה: הכ"ף בשווא נע, הפתח החטוף אינו אלא להורות על הנעת השווא

ראשון של ואתחנן:

ג כג וְאֶתְחַנֵּן: הנו"ן בפתח

ג כה אָעֲבָרָה: העי"ן בשווא נח. הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְבָּנִן: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה הַזֶּה להסמיכה

לתיבה הקודמת שכן הטפחא הוא המפסיק העיקרי הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה - וְהַלְבָּנִן

ג כו שני במנחת שבת

ד ב עַל-הַדְּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי: תיבת עַל-הַדְּבָר מוטעמת בפשטא ולא בקדמא

ד ה שלישי במנחת שבת (עד פסי ח כולל)

הרב אליעזר פולאקס נר"ו. במדבר בערבה וגו', ת"א אוכח יתהון על דחבו במדברא וכו', מה שפי' כל הפסוק בעניני תוכחה, משום שהכתוב מונה מקומות הרבה, ולא יתכן שהיו באותה שעה בכל המקומות, וע"כ לדרשה. וכן בספרי מפרש קרא לדרשה, ובעבר הירדן תרגם כפשוטו בעברא דירדנא משום ששם היו חונים, ובספרי דריש בעבר הירדן מלמד שהוכיחם על מה שעשו בעבר הירדן, ולכאוף קשה שהרי שם היו, ואפשר משום שהמקום שהיו בעבר הירדן היה בערבות מואב כמ"ש רש"י ד"ה במדבר, וכיון דכתיב גם בעבר הירדן וגם בערבות מואב ע"כ אתי לדרשה, ולא נתפרש לאיזה חטא נתכוין בזה הספרי, ועי' בעמק הנצי"ב מש"כ בזה וצ"ע, עוד כתב דקאי אחטא בני גד ובני ראובן שעיקר בחירתם בעבר הירדן נחשב לעוון ולנחלה מבוהלה כידוע במדרשים.

שם אוכח יתהון על דחבו במדברא, פרש"י שאמרו מי יתן מותנו ביד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות טו, ג), והוא מספרי, וע"ע בספרי בזה.

שם ועל דארגיזו במישרא, היינו בערבה, (עמ"ש בראשית י"ב ו' ד"ה וערבה), ופרש"י שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב.

מול סוף שם מול סוף ת"א לקביל ים סוף, פי' כנגד ים סוף, והנה כאן לא דרש הכתוב לענין תוכחה, שלא כתב דחבו או דארגיזו, וגם לא פירש שום חטא, אבל בספרי דרשו ג"ז לתוכחה, ולשון רש"י על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו הַמַּבְלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם (שמות יד, יא), וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וַיִּמְרוּ עַל יַם סוּף (תהלים קו, ז) כדאיתא בערכין ט"ו א' שאמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר, ואמנם נראה דגם לדעת אונקלוס ע"כ צ"ל דג"ז לתוכחה, דאל"כ מאי מול סוף הא לא עמדו כנגד ים סוף, וגם ערבה

דכתיב לעיל מינה אינה כנגד ים סוף, ואבל אי מפרשינן הכתוב לענין תוכחה נוחה, לפי שבבואם לים סוף דהיינו כשהיו כנגד ים סוף אמרו המבלי אין קברים במצרים, ומה שלא אמר דחבו או דארגיזו הוא כמו שלא אמר בהמשך הפסוק, ומה שלא הזכיר מה הוא החטא הוא כמו שלא הזכיר במדבר ובערבה.

ברש"י ד"ה עד הנה, הדבק לשחור, ר"ל לממונה מטעם המלך על האנגריא שהוא אדם חשוב, [ע"י ערוך ערך שחר שכתב הוה ממטי לי' לדידי' ולחמרי' לשחור (ב"ב מ"א א') פי' היה מוסרו לעבודת המלך כגון אנגריא כענין לא חמרא דחד מנהון שחרית במדבר ט"ז ט"ו, ובאבות פ"ג מ"ב הוה קל לראש ונח לתשחורת עכ"ל, ורשב"ם ז"ל בב"ב שם פי' שחור פקיד יעו"ש, וע"י רש"י במדבר ט"ז ט"ו שכתב דאנגריא של מלך נקראת שחור.

שם ברש"י קרב לגבי דהינא ואידהן, פרש"י שבועות מ"ז ב' אם נגעת במשוח בשמן תהא גם אתה משוח בנגיעתו.

מלוא העומר. אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל. הנה כ"מ שנאמר 'אלה', פוסל את הראשונים. ונראה שאמר כאן 'אלה', כי אמרו (עירובין נד:) כיצד סדר משנה, משה למד מפי הגבורה, נכנס אהרן ושנה לו משה פרקן, נסתלק אהרן וישב לשמאל משה, נכנסו בניו ושנה להם משה פרקן, נסתלקו בניו וכו' נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקן, נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להם משה פרקן, ע"כ. מיהו דברים אלו שהם דברי תוכחות דיברן משה אל כל ישראל יחדיו, וולכן כתיב 'אלה', דפוסל את הראשונים, דאינו דומה לשאר הדברים שדיבר משה לבני ישראל

אשר דבר משה אל כל ישראל. לא אמר 'בני ישראל' כמורגל, אך לפי ששם 'ישראל' מרמז על י"ש שיש ר'בוא א'זותיות ל'תורה, והנה מבלעדי משנה תורה לא תמצא המספר לכן, רמז אלה הדברים שייכים אל כל ישראל ת"ר, י"ש שיש ר'בוא א'זותיות ל'תורה נוטריקון 'ישראל'. וולפיכך לא נקט הכתוב 'בני ישראל' כמורגל, שבא לרמז כי בספר משנה תורה יתוספו האותיות שישלימו את 'כללות ישראל', וזה שאמר 'אל כל ישראל' היינו להשלים את המספר המכוון לכללות ישראל.

חזון איש. ודי זקב כשאנו קוראים את הדברים בפרשת דברים ואתחנן עקב נצבים וילך, אנו רואים הרבה השתדלות להציל את העם מעוזב ח"ו את כל התורה בהחלף היסוד ללכת אחרי אלהים אחרים, דבר שלפי מצבנו אנו אחרי שנכים יצרא [=היצר שחוט], הדיבור בזה אינו מן המדה כלל, ואין לנו שום מושג איך יתכן יצר של השתחוי' לפסל, ואין זה עלי' מצידנו אלא ירידה, כי הלא תכלית האדם הוא היצר ונטול יצר הוא נטול נשמה.

אמרו ז"ל שתפשו את יצרא דע"ז, ע"י סנהדרין ס"ד, ונראה דטבע חדשה הי' לאדם מקדם, שהי' מתאוה לכוחות רוחניות ומסתתרות ולגעגועי עבודתו, והי' צריך להתבונן תמיד, ולהתרחק תמיד מהתאוה ההיא. ונראה שעפ"ז הי' כל המרחק מאמונה, ע"פ תכונתו וחינוכו הי' נוטה לאמונה זרה, בכל המון הכוחות שהי' להוט בזה בטבע, לא כן אחרי ביטול יצרא דע"ז, כל המתרחק נוטה לטבעו, לבלי לחשוב בכל צפון ומסתתר, רק לגלויות וידועות.

האדם הגדול בעל יצר של ע"ז קצרה דעתנו להבינהו, כמו שהמשילו שאין להסביר לסומא בחינת הצבעים, ואמנם אנו לומדים במקרא במשנה בגמ' מדורות הראשונים עד כמה סכנה היתה כרוכה לאיש יחידי ולעם כולו בעקב יצרא דע"ז, וביחושע כ"ג כ"ד מפורש שהיו צריכים חיוזק נגד הפיכת הקערה ח"ו, ובכ"ג כ"ב הזהירם על דביקות ביתר הגוים ועל החתנות, ושם בפסוק ט"ז על עבודה לע"ז ועל השתחוי', וְהִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵימָם אֲשֶׁר עָבְדוּ אֲבוֹתֵיכֶם (ויחושע כד, יד) וגו' אינו מתפרש רק כמו שפירשו המפרשים על טהרת הלב והסרת מחשבת ע"ז, ואינו מתפרש בשום אופן על מצוה מעשית של ביעור ע"ז וכמו שסיים ואם רע וגו' מבואר דהוא משא על יסוד האמונה, וכן מתפרש פסוק כ"ג שם וְעֵתָהּ הִסִּירוּ (פס' כג), וכל ענין בפסוקים הקודמים מעיד על

זה, ואם באנו לעקם כתובים מפורשים כאלה נכרתה אמונה, כי להגות הגיון אין קץ, ואם הענין הוא הפך מפשוטו, היו הראשונים שוקדים על זה והיו מבארים אותם, אלא שלא עלה על שום לב חכם להטיל ספק בזה.

הרב גור אריה צור נר"ו. דרשת באר את-התורה

באר את-התורה פירש רש"י בשבעים לשון פירשה להם: ומסביר השפתי חכמים כיצד הגיע רש"י לחשבון זה: מדכתיב כאן באר את-התורה ובפרשת כי תבוא (כו,ח) כתיב וכתבת על-האבנים את-כל-דברי התורה הזאת באר היטב, והיטב מתגלגל נכסיד המרובע בצירופו שבעים: ה' ה"י הי"ט היטב.

ויש לשאול לפירש"י, שפירש בשבעים לשון. והרי נאמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (דברים ד, מד), ולכאורה מה צורך לבני ישראל בשבעים לשון. ולעומקו של מקרא יש לומר, שגם השבעים לשון הם בשביל בני ישראל, עת יצאו לגלות המדבר, והיו באשר יהיו, וידברו בכל לשון שידברו, יתקיים בהם וְהָיָה בְּיוֹמָם וְלֵילָה (יהושע א, ח).

או כלך לדרך זו, שכל תרגום הרי הוא כפירוש, ולכן באר היטב הוא בשבעים פנים לתורה הוא בשבעים לשון.

או כלך לדרך זו, באר לשון באר. באר מים חיים. שכל השבעים לשון הם מאותה באר ולאותה הבאר, שנאמר [משנה אבות סוף פרק ה] הפוך בה והפוך בה דכולה בה. ועל דרך הצח, באר אותיות גבריאלי. על דרך של אות מתקדמת. ב' היא ג', א' היא ב'. הרי ג'ב', ר' של באר הרי ג'ב'ר', י' של האות בי"ת הרי ג'ב'ר'י, א'ל' של אל"ף, הרי גבריאלי.

לומר לך שהמלאך גבריאלי היה עם משה בבארו את התורה בשבעים לשון, כפי שמצאנו ביוסף הצדיק שלימדו המלאך גבריאלי ליוסף שבעים לשון ובזה העמידו על שבעים ואחד לשון עם לשון הקדש כמובא במסכת סוטה [לו] ובפירוש רש"י על התורה [בראשית נ, ו].

והמהר"ל בתפארת ישראל גבי שנים מקרא ואחד תרגום כותב שהם כנגד ג' חלקי הנשמה. נפש רוח נשמה. ובעוד שה"שנים-מקרא" הם כנגד בניית המסד של נפש ורוח, התרגום בא ממקום גבוה מאד לבניין תיקון הנשמה.

ואשר על כן יש לומר, כשם שלשון ארמ"י הוא המשלים ללימוד התורה בשנים מקרא ואחד תרגום, כדברי המהר"ל הנ"ל, כן לשון ארמ"י בכלל הוא המשלים לשבעים ואחד לשון יחד עם לשון הקדש. ורמז לכך ארמ"י בגימטריה שבעים ואחד, כאשר תיחשב האות "ר" בגימטריה קטנה ערך של עשרים.

ועל דרך הצח, זה שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים יט, טו] יִחְיֶה לְרֵעוֹן אֹמְרֵי פִי, אמר"י לשון ארמ"י וירמוז לשבעים ואחד לשון כנ"ל, ויכוון למה שאמרו במסכת סוטה הנ"ל: תפילה - בכל לשון.

נמצאו מי הבאר אשר הואיל משה לבארם היטב בשבעים לשון לתפארת התורה, מיטיבים עם לשון הקדש להיות לה לתפארה גם לגבי תפילה.

הכתב והקבלה דברים א טו שרי אֱלֹפִים... וְשָׂרֵי עֲשָׂוֹת. כל ארבעה מינים האלה היו נצרכים אל המשפט, כמ"ש וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל יָעַת (שמות יח, כב), ומ"מ כל מין מן השרים היה לו התמנות מיוחד אליו לבד, וזה שרי האלפים היו המנהיגים במלחמה לצאת ולבוא, ושרי המאות היו מיוחדים גם להיות שופטי העם ממש, כמ"ש וַיִּקְצֹץ מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיָל שָׂרֵי הָאֱלֹפִים וְשָׂרֵי

הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מֵעֶבֶד הַמֶּלֶךְ (במדבר לא, יד), וכן וַיִּקְרְבוּ אֶל מֹשֶׁה הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הָעֶבֶד שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמֵּאוֹת (פס' מח), אִמְנָם שְׂרֵי הַחֲמִשִּׁים הֵיוּ מִיּוֹחָדִים לְלַמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וְהֵם הַנִּקְרָאִים בְּכ"מ זְקֵנִים, וְהֵם הַמַּעֲוִלִּים שֶׁבְּכוֹלָם, וְלִכְּן בְּקִלְלוֹת הַתַּחֲלִיל בָּהֶם, כַּמ"ש (ישעי' ג' ג') פִּי הִנֵּה הֶאֱדוֹן ה' עֲבָאוֹת מִסִּיר מִירוּשָׁלַם וְגו' שֶׁר הַמְּשִׁים, וְאֵרֶז"ל (חגיגה י"ד) שִׁיּוּדָע לִישָׂא וּלִיתֵן בִּה' חוֹמְשֵׁי תּוֹרָה שִׁישׁ בִּה חֲמִשִּׁים פְּרָשִׁיּוֹת, אִמְנָם שְׂרֵי הָעֲשָׂרוֹת הֵיוּ מִיּוֹחָדִים לִהְיוֹת שׁוֹטְרִים לְקִיִּם הַפֶּסֶק דִּין, וְהֵיוּ הַזְקֵנִים כָּפֹל כְּנֶגֶד הַשׁוֹפְטִים לְפִי שֶׁהַמִּשְׁפָּט אֵינוֹ אֵלָּא בְּיוֹם, וּלְלַמֵּד הַתּוֹרָה בֵּין בְּיוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה (הנ"ל). וְדַבְּרֵנוּ קְלוּרִין לְעֵינֵינוּ, וְנִתְיַשֵּׁב בִּם תְּמִיחָה הַתּוֹס' וְהַר"ן (סנהדרין י"ז) דְּהִכָּא אָמְרִי שְׂרֵי אֲלָפִים הֵיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת, וְשְׂרֵי מֵאוֹת שֵׁשׁ אֲלָפִים, וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים י"ב אֲלָף, וְשְׂרֵי עֲשָׂרוֹת ס' אֲלָף, דֵּהֵא כְּדַמְפָקִי מִס' רַבְבוּת שֵׁשׁ מֵאוֹת לְשְׂרֵי אֲלָפִים לֹא מִשְׁכַּחַת עוֹד ו' אֲלָפִים לְשְׂרֵי מֵאוֹת, וְכַדַּמְפָקִת כֹּל הֵנִי לֹא מְצִינוּ עוֹד לְשְׂרֵי אֲלָפִים י"ב אֲלָף, וְכַש"כ דֵּלֵא מִשְׁכַּחַת לְשְׂרֵי עֲשָׂרוֹת ס' אֲלָפִים. וְלַדְּבָרֵי הַגְר"א אֵין מְקוֹם לְתַמְיִהָתָם, כִּי אֵף שְׁכוֹלִם הֵיוּ שׁוֹפְטִים מ"מ כֹּל אֶחָד הֵיךְ לוֹ עֵיקֶר הַתְּמִנּוֹת לְבָדוֹ, שְׂרֵי אֲלָפִים לְהַנְהִיגַת הַמִּלְחָמָה, שְׂרֵי מֵאוֹת לְשֹׁפֵט אֶת הָעָם, שְׂרֵי חֲמִשִּׁים לְלַמֵּד תּוֹרָה בְּרַבִּי, וְשְׂרֵי עֲשָׂרוֹת לְשׁוֹטְרֵי לְרִדּוֹת עַל קִיּוֹם פֶּסֶקִי הַדִּינִי (וְכַנְגֵּדִם סִידֵר יִתְרוֹ אַרְבַּע מִדְּרָגוֹת, אֲנָשֵׁי חֵיל, הֵם שְׂרֵי אֲלָפִים, שִׁישׁ לָהֶם כַּח לְסַבּוֹל טוֹרַח הַמִּלְחָמָה וְלֹא יִפְחָדוּ מֵאוֹיֵב הַמִּתְקַוֵּם כְּנֶגֶד־ם, וְיִוְדָעִים בְּטוֹב הַנְּהִיגָה אֲנָשֵׁי חֵיל הַמִּלְחָמָה. יֵרָאִי אֱלֹהִים, הֵם שְׂרֵי מֵאוֹת שִׁירָאֲתָם עַל פְּנֵיהֶם מִפְּנֵי הַש"י וְלֹא יִגְדּוּ מִפְּנֵי אִישׁ מִלִּשְׁפּוֹט כְּפִי הָאִמֶּת. אֲנָשֵׁי אִמֶּת, הֵם שְׂרֵי חֲמִשִּׁים הַעוֹסְקִים תְּמִיד בַּתּוֹרָה אִמֶּת. שׁוֹנָאֵי בַעַז, הֵם שְׂרֵי עֲשָׂרוֹת שֶׁלֹּא יִטּוּ אַחֲרֵי בַעַז כִּסֵּף בְּרִדּוֹתָם אֶת בְּעָלֵי דִינָם לְקִיּוֹם הַפֶּסֶק, וְאַחֲרֵי שְׁכֹל אֶחָד מֵאַרְבַּע כְּתוּת הַשְּׂרִים הֵיוּ לוֹ הַתְּמִנּוֹת מִיּוֹחָדָת, הֵנִי לֹא נִגְעָה אַחַת בַּחֲבֵרָתָה כֹּלָל בְּעֵיקֶר הַתְּמִנּוֹתָם, וְבִזָּה לֹא יִתְמַעֵט כְּמוֹת הָאַחֲרוֹנִים מִחֲמַת הָרִאשׁוֹנִים. וְהֵנִי לְרַבּוּתֵנוּ הֵיךְ מִסְפֵּר כֹּל הַשְּׂרִים שֶׁבַעַת רַבּוֹא וְשִׁמּוֹנָת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת, וְתַמְהוֹ כֹּל הַמִּפְרָשִׁים עַל הַמִּסְפֵּר הַמוֹפְלָג לְמִנּוֹת שְׂרִים רַבִּים מֵאֹד שֶׁהֵם שְׁמִינִית הַמַּחֲנֶה, וְהַכְּתוּב אָמַר בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שְׂרִיָּה (משלי כח, ב) הֵלֵא שְׁלֵמָה לֹא מִיֵּנָה רַק שֵׁשׁ אֲלָפִים כְּאֹמֶר בְּדַבְּרֵי הַיָּמִים, וְהֵיוּ יִשְׂרָאֵל י"ג רַבּוֹא כַּמ"ש בְּשִׁמּוֹאֵל כְּשִׁמְנָאִם דוֹד, (וּלְסַבֵּת קוּשִׁי זֶה נָטוּ מִפְּרָשֵׁי הַפֶּשֶׁט מִדַּעַת רַבּוּתֵנוּ וּמִפְרָשִׁים בְּדֶרֶךְ שִׁיתְמַעֵטוּ מִכְּמוֹת הַשְּׂרִים, וְכַבֵּר הָעִירוֹתֵי בְּפֶרֶשֶׁת יִתְרוֹ עַל פִּירוּשׁוֹ מִבּוֹאֵר כִּי הִלְכוּ בְּדֶרֶךְ לֹא נְכוֹנָה), וְלַדְּבָרֵי הַגְר"א קוּשִׁיתָם מְעִיקָרָא לִיתָא, כִּי לְפִי עֵיקֶר הַתְּמִנּוֹתָם גַּם כְּמוֹתָם הוּא לְפִי הָרָאוּי.

הַרְבַּ חַיִּים גְּרִינִימֵן ז"ל. וְאַעֲזָה אֶת שׁוֹפְטֵיכֶם. בְּפִירוּשׁ הַגְר"א בַּאֲבוֹת פ"א מ"א הֵבִיא מִן הַסְּפָרִי וְאַעֲזָה אֶת שׁוֹפְטֵיכֶם וְגו' שִׁיְהִיו מִתּוֹנִים בְּדִין, שֶׁאִם בֹּא דִין לְפָנֶיךָ פַּעַם אַחַת שְׁתִּים וְשֹׁלֵשׁ אֵל תֹּאמַר כֹּבֵד בֹּא דִין זֶה לְפָנַי וְשִׁינְתִּיו וְשִׁלְשַׁתִּיו אֵלָּא הוּא מִתּוֹנִים בְּדִין, וְנִרְאֶה דֹאֵין דִּין זֶה אֵלָּא בְּמִשְׁפָּטִים שְׁבִין אָדָם לְחִבְרֵי, וּמִשּׁוֹם דֹּאֵף שֶׁכֹּבֵד הַדִּין יְדוּעַ לוֹ, אִכְתִּי יֵשׁ לְשִׁקוֹל בְּעוֹבְדֵי דִקְמָן אִם אֵין כֹּאֵן צַדִּיקִים אַחֲרֵים, הַגּוֹרְמִים שֶׁאֵין הַנִּידוֹן שִׁיֵּךְ לְאוֹתוֹ דִּין, אֲבָל בְּאִיסוֹר וְהִיתֵר כְּמִדּוּמָה שְׁבִדְנִים הַרְגִּילִים אֵין חוֹזְרִין לְעֵיִן בָּהֶם בְּכֹל פַּעַם, וּמ"מ גַּם בָּהֶם יֵשׁ עֵינִין בַּמִּתְנִיּוֹת.

דְּפִי בֶר-אֵילָן דְּבָרִים פֶּא

"וְהִדְבֵּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם, תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו"; מֶה נֶעֱלַם מִמֶּשֶׁה וּמִדּוּעַ?

ד"ר שׁוֹבֵל שֶׁפֶט הַפְּקוּלָטָה לְמִשְׁפָּטִים, אוֹנִיבֶרְסִיטַת בֶּר-אֵילָן.

בְּפֶרֶק הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר דְּבָרִים, לְאַחַר שֶׁמִּסּוּפֵּר שְׁמִשָּׁה מִיֵּנָה שְׂרֵי אֲלָפִים, שְׂרֵי מֵאוֹת, שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֲשָׂרוֹת בְּרִאשׁוֹ הָעָם, וְסוּמוֹךְ לְפִירוּט הַהֲנַחֲיוֹת שֶׁנֶּתַן לְדִינָיִם הַחֲדָשִׁים, נֹאמְרָה בְּפֶס' יז הַנַּחֲיָה נֹסֶפֶת הַנּוֹגַעַת לְמִקְרִים קִשִּׁים: **"וְהִדְבֵּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו"**. הַנַּחֲיָה זֹאת כְּשֶׁלְעֲצָמָה אֵינָנָה מְעוֹרֶרֶת כֹּל קוּשִׁי. הִיא מְשַׁקֶּפֶת אֶת מַעֲמָדוֹ הַבְּכִיר שֶׁל מֹשֶׁה רַבְּנוּ שֶׁקִּיבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה, לְעוֹמֶת הַדִּינָיִם שְׁמִינָה. הַתְּבִיעָה מִהַדִּינָיִם לְהִבְיָא אֶת הַמִּקְרִים הַקִּשִּׁים בְּפָנַי מֹשֶׁה עוֹלָה בְּקִנָּה אֶחָד גַּם עִם עֲצַת יִתְרוֹ שֶׁהִיָּתָה הַמְּקוֹר לְהֶאֱצִלַת סַמְכוּיּוֹת הַשִּׁיפּוֹט מִמֶּשֶׁה לְעַם (שִׁמ' י"ח). בְּפֶס' כב שֶׁם אֹמֵר יִתְרוֹ בְּנוֹגַע לְשׁוֹפְטִים הַמְּמוֹנִים:

"וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלַיְךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפָּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעַלְיֶךָ וְנִשְׁאַל אֶתְּךָ (שְׁמוֹת יח, כב). ובהמשך הפרשה נאמר שמשה אכן שמע לקול חותנו גם בעניין הזה: "וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדָּבָר הַקָּטָן יָבִיאוּ אֵל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפָּטוּ הֵם".

אולם למרות הדברים האלה מצאנו את הדרשה המפתיעה הבאה בספרי דברים יז:

והדבר אשר יקשה מכם, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אתה דן דין קשה, חייך שאני מודיעך שאי אתה דן דין קשה. אני מביא עליך דין שתלמיד תלמידך יכול לשמעו ואתה אי אתה יכול לשמעו. ואיזה זה? זה דינן של בנות צלפחד, וכן הוא אומר "וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה' (במדבר כו, ה)". כיוצא בו אתה אומר "וַיִּגַּשׁ שְׂאוֹל אֶת שְׁמוּאֵל בְּתוֹךְ הַשָּׁעַר וּגו' וַיַּעַן שְׁמוּאֵל אֶת שְׂאוֹל וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָרֹאֶה (שמואל א, טו, יח/ט)", אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הוא רואה, אני מודיעך שאי אתה רואה. אימתי הודיעו בשעה שאמר לו "מִלֵּא קֶרֶןךָ שֶׁמֶן וְלֹךְ אֲשַׁלְחֶךָ אֶל יִשִּׁי בֵּית הַלְלָמִי כִּי רִאֲתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ (שמואל א, טו, א)", מהו אומר "וְהָיָה בְּבוֹאֶם וַיֵּרָא אֶת אֱלִיָּאב וַיֹּאמֶר אֵךְ נֶגֶד יְיָ מְשִׁיחוֹ" (פס' 1). אמר לו הקדוש ברוך הוא: לא אמרת אנכי הרואה? "אֵל תִּבְטֹ אֶל מְרֹאֲהוֹ וְאֵל גְּבוֹה קוֹמָתוֹ כִּי מֵאַסְתִּיחוֹ" (פס' 2).

הדרשה מתארת שני מקרים שבהם נעלמו דברים מנביאים בשל ביטויים שיש בהם משום יוהרה. במקרה של משה רבנו נעלם ממנו הדין של בנות צלפחד משום שאמר שיוכל לשמוע את כל המקרים שבהם יהיה לדיינים קשה להכריע, ושמואל הנביא נכשל בזיהוי של אליאב כמשיח ה' בשל מראהו וגובהו, לאחר שייחס לעצמו יכולות רוחניות מיוחדות של ראייה. בשני המקרים נראה שביטויי היוהרה קשורים לחוסר ההזדקקות של הנביא לה' בעניינים שבהם מתבקש לעשות זאת. משה, שקיבל את התורה כולה מפי הגבורה, מבקש להישען על בינתו בשאלות קשות ואילו שמואל מתיימר להיות "הָרֹאֶה", כאשר ברור "וְה' יִרְאֶה לְלִבִּי".

במקרה של שמואל, ברור שהדרשה מייחסת לו יוהרה בשל הביטוי שנזכר בפסוק "אָנֹכִי הָרֹאֶה". על אף שהבריות כינו אותו "רואה", לא היה זה ראוי שהנביא יצהיר על עצמו "אָנֹכִי הָרֹאֶה". נראה שגם במקרה של משה הדרשה מייחסת יוהרה לאמירה "וְשִׁמְעֵתִיו" הנזכרת בסוף הפסוק "וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו". העובדה שאמירה זו היא מושא הביקורת בולטת מההסבר של הדרשה לעונשו של משה: "אני מביא עליך דין שתלמיד תלמידך יכול לשמעו ואי אתה יכול לשמעו". כלומר הדרשה מסבירה שמשה יענש במידה כנגד מידה. כנגד זה שהתיימר לשמוע את המקרים הקשים, יענש בכך שלא שמע אפילו מקרה קל שתלמיד תלמידו יוכל לשמעו.

הבעיה היא שהביטוי "וְשִׁמְעֵתִיו" אינו מורה, לכאורה, על כך שמשה התיימר להבין את הדין הקשה בעצמו, אלא על כך שהבטיח לשמוע את המקרה ואחר כך להכריע בו על פי נבואה או מכוח שכלו.

כלומר, אין מדובר כאן בשום ביטוי של יוהרה, אלא בהבטחה להידרש לשאלות שהדיינים אינם יכולים להכריע בהן. וזאת אכן שאלת התלמוד הבבלי (סנהדרין ח א) על הדרשה שלנו:

והדבר אשר יקשה מכם, אמר רבי חנינא ואיתימא רבי יאשיה: על דבר זה נענש משה, שנאמר ויקרב משה את משפטן לפני ה'. מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: מי כתיב ואשמיעכם? ושמעתי כתיב, אי גמירנא - גמירנא, ואי לא - אזלינא וגמירנא! (אם למדתי - למדתי, ואם לא - אלך ללמוד).

לאחר שהתלמוד מצטט נוסח קצר של הדרשה, רב נחמן בר יצחק שואל מדוע דורשים את דברי משה לגנאי? הרי לא כתוב שמשה ישמיע לעם מהו הדין במקרים הקשים, אלא שישמע את הדין. אם למד כבר, יכריע על פי מה שלמד, ואם לא, ילך ללמוד מפי הגבורה. כלומר, הפועל "שמע" אינו אומר שמשה יכריע בדבר מדעתו, וממילא אין להסיק שמדובר ביוהרה.

ואמנם, בלשון המקרא ובלשון חכמים מצאנו גם מובן אחר לפועל 'שמע' שפירושו להבין. כך למשל נאמר בתשובת ה' לתפילת שלמה בהקשר דומה של משפט: "וְשִׁאֲלֶתָּ לְךָ הֶבְרִין לְשִׁמְעַ מִשְׁפָּט (מלכים א, ג, יא)". ברור שאין הכוונה שיזכה לשמוע את בעלי הדין, אלא שיזכה להבין את הדין ולפסוק נכון במקרים שיבואו לפניו. כך גם בלשון חכמים. כאשר המשנה באבות מונה ארבע מידות בתלמידים ומזכירה "מהר לשמוע ומהר לאבד" (ה, יב), אין כוונתה שהתלמיד ממהר לשמוע, אלא שהוא מבין במהירות את מה שלימדו אותו. לאור המובן הזה של הפועל 'שמע',

כוונת הדרשה בספרי דברים ברורה; בביטוי "וְשָׁמַעְתִּיר" בהקשר המשפטי התכוון משה, שיבין בכוחות עצמו כיצד יש לפסוק את הדין.⁶

נקודה נוספת שאינה ברורה בדרשה שבספרי דברים היא, מדוע נזכר בה דווקא הדין של בנות צלופחד כדין שנעלם ממש? הרי מצאנו שגם הדין של פסח שני (במ' ט:ח), וגם עונשם של המקלל (וי' כד:ב) והמקושש (במ' טו:ד) נעלמו ממש והתגלו במפורש רק ע"י ה' מדוע העלמת הדין במקרה של בנות צלופחד נתפשת כעונש על היוהרה של משה, בעוד שהעלמת הדין במקרים אחרים אינה נזכרת בדברי חז"ל כעונש? על שאלה זו כותב מהר"ק את הדברים הבאים:⁷
יש לומר כי פסח שני הוא מילתא דלא תליא בסברא דלא אפשר היה לדעת כי אם על פי הדיבור ואין על זה גנאי למשה אבל הכא מילתא דתליא בסברה היא, תדע שהרי בנות צלופחד דרשו כן.

כלומר, בניגוד לפסח שני (ואפשר לומר זאת גם בקשר לעונשיהם של המקושש והמקלל), שהוא בבחינת הלכה חדשה לגמרי שאי אפשר להסיקה מהלכות אחרות, הרי שאת הדין של בנות צלופחד ניתן להסיק מדיני הייבום. בגמרא, בבבא בתרא (ק"ט ע"ב) רב שמואל בר יצחק אומר שבנות צלופחד כבר הציגו את השאלה באופן הזה לפני משה:

מלמד שהיה משה רבינו דורש בפרשת יבמין שנאמר "כִּי יָשְׁבוּ אֲחֵים יַחְדָּו" (דברים כה, ה). אמרו לו:

אם כבן אנו חשובין, תנה לנו נחלה כבן, ואם לאו תתייבם אמנו מיד.

כלומר, בנות צלופחד חשבו שדין תלוי בשאלה אם הן נחשבות כבן, הפוטר מייבום, או שאינן נחשבות כבן ואז אימון חייבת בייבום. הן הציגו למשה להסיק את התשובה לבקשתן מדיני הייבום, אלא שנתעלמה ממנו ההלכה והיה צריך לשאול את ה'.

מההסבר הזה לומדים דבר מעניין נוסף. לכאורה, הדרשה שלפנינו באה לאשרר את מעמד הנבואה, ולהראות שמשה שגה בכך שייחס את החוכמה לעצמו. למעשה נראה שהיא מלמדת גם על המוגבלות של הנבואה ביחס לחוכמה. הרי משה נענש על דבריו שנראו כיוהרה בכך שנאלץ לשאול את ה', במקום שיכול היה להסיק את המסקנה מדיני התורה שכבר קיבל. כלומר, ברור שהזדקקות לנבואה במקום שאפשר ללמוד את הדין בהיסק שכלי נתפסת כאן כדבר שלילי. לכן נראה, שההסתייגות שמצאנו בדברי חכמים מהעירוב שבין תורה לנבואה, לאחר מתן תורה, קיימת במובן מסוים גם בתקופת משה. הבכורה נתונה להיקש השכלי, ורק כאשר מדובר על הלכות שאין להן בסיס בתורה שכבר ניתנה, יש לגיטימיות לגילוי נבואי חדש. ע"כ מבר-אילן פא.

א כ הרב אליעזר פולאייס נר"ו. בְּאַתָּם עַד חַר הָאָמְרִי, א"א לומר עד חר האמורי כפשוטו, אלא כנגד חר האמורי, שהרי היו במדבר בצד ארץ אדום⁸, אלא ר"ל כנגד חר האמורי שבארץ ישראל, ואמר להם עֲלֵה רֶשׁ כְּבַסְמוֹךְ פסוק כ"א שיעברו דרך ארץ אדום ויעלו להר האמורי, מיהו צ"ע למה אמר חר האמורי, הרי לא האמורי היה יושב בקצה ארץ ישראל בדרום אלא עמלק, כדכתיב במדבר י"ג כ"ט עמלק יושב בארץ חגב, והחתי והאמורי יושב בהר, ולמה אמר חר האמורי. והנה לעיל פסוק ו' דכתיב וּבָאוּ חַר הָאָמְרִי וְאֵל כָּל שְׁכֵנֹוֹ, מפרש בספרי דהיינו עמון ומואב ואדום, ולמה לא הזכירו שאר ז' העממין, ומשמע דכולם נכללו באמורי, ובבראשית ט"ז ט"ז כתיב כִּי לֹא שָׁלַם עֹון הָאָמְרִי עַד הַנָּה, ויש לדקדק למה הזכירו רק אמורי, ובדרז"ל נמי אשכחן דרכי האמורי, ובב"מ כ"ה ב' של אמוריים הם, ומזה נראה דכל ארץ ישראל היתה נקראת ע"ש האמורי, ושור"ר כן להדיא בתוספתא סו"פ ח' דשבת,

ומיהו ברוב מקומות נקראת הארץ ארץ כנען, ועי' רש"י שמות י"ג ה' שכתב כל שבעה גוים בכלל כנעני הם, ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני.

⁶ לאור הדברים האלה אולי יש להסביר גם את הקושיה על הדרשה בבבלי באופן אחר. רב נחמן בר יצחק לא שאל על עצם האפשרות של הבנת הפועל "שמע" בהוראה של 'הבין' או 'הסיק בכוחות עצמו', אלא שבניגוד לצורת "השמיע", אין הכרח להבין את "שמע" באופן הזה. אפשר בהחלט להבין ש"וְשָׁמַעְתִּיר" פירושו לשמוע את פרטי המקרה. מכאן שלא ניתן בהכרח לדרוש לגנאי את דברי משה ויש להציע פירוש אחר.

⁷ ראו הערה 60 על במ' כז:ה בחומש "תורת חיים".

⁸ דכתיב לעיל בסמוך פסוק י"ט וְנָבֵא עַד קֶדֶשׁ בְּרִנֵּעַ, וקדש ברנע היה אצל אדום, כדכתיב לעיל פסוק ב' דרך חר שעיר ופ' בדרך המוליכה להר שעיר וכמש"כ שם עד קדש ברנע.

א כב הרב דוב לנדו נר"ו. וַיֵּשְׁבוּ אֹתָנוּ דְּבָר, באיזה לשון הם מדברים (רש"י). ויל"ד, מאי נפק"מ באיזו לשון מדברים האומות שבארץ ישראל, הלא אין זה מטכסיסי המלחמה לחקור על שפת הלשון של האויבים, אלא על מהות גבורתם. ובפרט, דלולא חטא המרגלים, הרי היו נכנסים מיד לארץ, ואז היו האומות שבארץ ישראל הם ולשונם כאחד נאבדים ונעלמים מן העולם, ומאי נפק"מ לדעת באיזו לשון הם מדברים. ובאמת לא קשה מידי, עיין תוס' גיטין (מ"א א' ד"ה כיון וכו') בשם הירושלמי, שאם רצו להשלים ישלים.

ג יב וְאֵת הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשְׁנוּ בְּעֵת הַהוּא מֵעֵרֶר אֲשֶׁר עַל נַחַל אֲרֶן וְחִצֵּי הַר הַגִּלְעָד וְעָרֵיו נְתַתִּי לְרֹאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. בפרשת מטות מסופר על יוזמת בני ראובן ובני גד להשאר בעבר הירדן בשטחים שנכבשו מסיחון ועוג. יש לדון אם כוונתם היתה להתנחל שם מיד ולא להשתתף במלחמת הכיבוש העתידה, או שנתכוונו להשתתף עם בני ישראל בכיבוש הארץ, אלא שמבקשים שלא ישתתפו בחלוקת הארץ כי כבר בחרו בעבר הירדן. באור החיים על במדבר לב בקשת בני ראובן וגד כתב, ב' איך יעלה על דעתם שישבו בטח בארץ אשר כבר נכבשה ושאר השבטים יכנסו בסכנת המלחמות העצומות המוכנות להם, וכל אחד מישראל יאמר כדברכם אדבר גם אני ולא אכניס עצמי בסכנת העמים. ובהמשך דבריו

אשר על כן נתחכמו בני גד ובני ראובן ... גם טענה ב' שאחיהם יכנסו בסכנת מלחמות וכו' סתרוהו במאמר זה אֲשֶׁר חָכָה ה' פירוש בשלמא אם ירושת הארץ היתה בדרך טבע היתה טענה זו טענה אבל כיון שה' הוא המכה את יושבי הארץ לפנייהם מה מקום לחשש סכנת מלחמות, וזה לך האות הארץ אשר חכה ה' לפנייהם, וזה סימן לכל הארץ דכתיב בפרשת דברים (ג' כ"א) וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר עֲנִיף הָרֹאשׁ אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמָּלְכִים הָאֵלֶּה כֵּן יַעֲשֶׂה ה' לְכָל הַמְּמַלְכֹת אֲשֶׁר אֶתָּה עֹבֵר שָׁמָּה, מֵעַתָּה אֵין מְקוֹם לְטַעֲנָת פֶּחַד הַמִּלְחָמָה, ונתכוונו גם כן בזה להסיר מיחוש הנופל בשאלתם שיאמרו שלא עשו כן אלא לפחד מלחמת הארץ:

מכאן שלפי הבנת אור החיים וזה גם פשוטו של מקרא. הם רצו להתנחל מיד בעבר הירדן בארצות סיחון ועוג, ורק אחרי הנזיפה של מרע"ה הציעו שיעברו חלוצים, בגלל החשש של משה שעלולים לרפות את רוח העם.

הדברים כאן לפי חוברת חודשית המופיעה בקריית ספר בעריכת ידידנו הרב יונתן נוימן נר"ו.⁹

א מד הרב אליעזר פולאייס נר"ו. כְּאֲשֶׁר תַּעֲשִׂינָה הַדְּבָרִים, ת"א כמא דנתנן דבריתא, אפשר דר"ל כמו שְ�מִתּוֹת¹⁰ הדבורים הארס, אבל אין נראה כן שהרי אינן מתיזות הארס מרחוק אלא נושכות בבשר והוא נבלע במקומו, ובש"א פ' שכן היא צורת רדיפת הדבורים שפורצות מן הכוורת ומתפשטות לכל מקום כמו הצרורות שמנתזים מתחת רגלי הבהמה.

ב יב לְאָרֶץ יִרְשָׁתוֹ הרב חיים קניבסקי ז"ל.

⁹ מספרים על הרב יצחק מאיר אלטר ז"ל המכונה בעל חידושי הרי"מ מייסד שושלת חסידי גור שנוף בנכדו הרב יהודה לייב בעל 'שפת אמת' על שקם בשעה מאוחרת לתפילה וללימוד התורה. הנכד נשאל למה לא התנצל שלמד עד שעה מאוחרת בלילה. והסביר שדברי זקנו יקרים לו מאוד גם אם נאמרים בנזיפה, וגם הנזיפה היא בטעות, ולא רצה להפסידם. ויש שהסבירו על פי זה למה בני ראובן וגד לא הסבירו למרע"ה שהוא נוהג בהם בטעות, כי אין בדעתם להתחמק מהמלחמה, אלא שרצו לשמוע את המוסר בדבריו של אבי הנביאים! הרב נוימן טוען באותה חוברת שזו טעות, כי כוונתם היתה שלא ישתתפו במלחמה, ורק אחרי הנזיפה שינו את דעתם. הרב נוימן מציין שהראו לו כמה מפרשים המפרשים מהבנתו הפשוטה.

¹⁰ כך נכון לנקד, הניקוד (או הקריאה) המצויה מְתִיזוֹת, אינו נראה נכון, מתאים למשקל כפולים תזו. וכן ניקד ד"ר דניאל גולדשמיד במחזור ראש השנה יום שני בפיט שאחרי מחיה המתים

שְׂבִיטִי מִקֶּרְאֶךָ עֲלֶיהָ וְהַמֶּשֶׁל / נְטִישׁוֹת צָרִים בְּהִתְנַף לְנֶשֶׁל בְּנוֹי עַל הַמִּקְרָא וְאֵת הַנְּטִישׁוֹת הִסִּיר הִתְּנוּ (ישעיהו יח, ח)

כאשר עשה ישראל לארץ ירושתו אשר נתן
ה' להם, כתב בספורנו והכונה לארץ סיחון ועוג
דמשנה תורה נאמר אחר כיבושו, וצ"ע לקרוא
לעה"י אשר נתן ה' להם דהא אמר' בירר פ"ק
דבכורים ה"א אין מביאין בכורים מעה"י דכתיב
אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי ודוחק לומר
דקאי אחצי שבט מנשה, תי' ע"פ הגמ' ע"ז נ"ג
ב' ירושה היא להם מאבותיהם (מא"א) ואין אדם
אוסר דבר שאינו שלו והא דקאמר כאשר עשה
ישראל אמירתו של הקב"ה כאילו כבר עשר' עי'
יר' מר"ק פ"ג ה"ה הקב"ה נתאבל על עולמו
עד שלא חרבה כיון שכבר נגזר עלי' ובשבת
ק"ט ב' מנין שהדיבור כמעשה שנא' בדבר ה'
שמים נעשו.

ב יב הרב אליעזר פולאייס נר"ו. בשימוש לשון תחת

שם וישבו תחתם, תחתם ת"א באתרהון, ולא תרגם תחתהון, דלשון תחת בלה"ק זולת מה
שמשמש לדבר המונח תחת דבר אחר משמש גם לענין חליפין וכדומה, כמו תחת הקלף פי' תרגו
קין (בראשית ד, כח), וכמו ויעלהו לעלה תחת בנו (בראשית כב, יג) בפרשת וירא, ועין תחת עין (שמות כא, כד)
בשמות בפרשת משפטים, ותחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה בפרשת כי תבא,
אבל בארמי אין דרך לשמש כן בלשון תחת, מיהו צ"ע דבפרשת ויגש וישב נא עבדך תחת
הנער (בראשית מד, לג) תרגם תחות, וכן והפחין תחתיו (ויקרא ו, טו) תחותיה.

ולכן נראה כמש"פ חתני הגר"ש שליט"א דגם בארמי משמש לשון תחת כמו שמשמש בלה"ק,
אלא שחלוק לפי הענין, דבמקום שהשני הוא תמורת הראשון מתרגם חלף, [וכמו שמתרגם
תמורה בסו"פ בחוקותי, וע"ע מש"כ להלן ד' ל"ז], וכאן וישבו תחתם שאין הענין תמורתם
אלא שישבו בארצם מתרגם באתרהון, והכחן המשיח תחתיו אינו תמורת אביו, אלא ממלא
מקומו, לכן מתרגם תחות, וכן תחת הנער כיון שלא היה עדיין הנער עבד, אלא שרצה לכושרו
לעבד, והוא יהיה במקומו, לכן אין זה תמורתו, אלא כממלא מקומו.

זרע שמשון על איכה ג יז/יח ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה: ואמר אבד נצחי ותוחלתי מה'.
לכאורה תמוה מאד איך יתכן שיאבד התקוה מהקב"ה. ויש לפרש עפ"י מה שידוע שאם אין
שלום אין כלום, ומצינו בזה"ק (ח"א פת.) שהברכה שורה על האדם רק יש לו איזה דבר בביתו,
ואזי יכול להתרבות ע"י הברכה, אולם אם אין לו כלום אין נעשה לו שום נס. ובכך פירש
הזה"ק כוונת הפסוק שאמר אלישע לאשה השונמית יהגדי לי מה יש לך בפית (מלכים ב, ד, ב),
דמשום כן שאל אותה מה יש לה, כי צריך שיהיה לה איזה דבר שעליו ישרה הברכה. ולפי"ז
מתבאר יפה כוונת הכתוב שהקדים המקונן לומר 'ותזנח משלום נפשי', והיינו שאבדו את
השלום, והלא כשאין שלום אין כלום, א"כ ממילא 'אבד נצחי' שנאבדה מהם התקוה, כי
כשאין כלום אי אפשר לברכה ולנס לחול. אמנם כשיהיה להם השלום אזי בודאי יהיה להם
כל הברכות.

סוף המגילה השיבנו ה' אליך ונשובך חדש ימינו בקדש. יש לדקדק למה כתיב בפסוק 'ונשוב',
וקרינן 'ונשובה'. ועוד יש להבין מה הכוונה במה שסיים 'חדש ימינו קדש' ויש לתרץ באופן
שקושיא האחת מתרצת את השניה, דהנה אמרו (יומא כא:) שבמקדש שני היו חסרים חמשה
דברים, לא ירדה אש מן השמים, לא היה אורים ותומים, לא היה ארון וכו', וזה נרמז בפסוק
זה שנכתב אחר כל הפסוקים שבמגילת איכה, שמדברים מענין צרות הגלות, ומבקשים
בבקשה מאת השי"ת השיבנו ה' וגו', והיינו ששייב ה' אותנו אליו, כתוב 'ונשוב' חסר ה"א,
לרמז שאף אם אין אנו ראויים לכך ששייב אותנו בשלימות, על כל פנים ששייב אותנו אפילו
מבלי ה"ה"א, כלומר מבלי החמשה דברים, וכפי שהיה בבית המקדש השני. אולם קוראים
'ונשובה', כי תפילתינו ותקותינו היא שיתקיים בנו כפי הקריאה 'ונשובה' מלא, ששייב אותנו

ויהיו לנו אף אותם הה' דברים. שחסרו בבית שני, וזה יתקיים כשיחדש ימינו כקדם, היינו כמו שהיה במקדש ראשון בעת שנבנה בימי שלמה.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשינה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺